

Recenzje

Małgorzata KARWATOWSKA

Uczeń w świecie wartości

Lublin 2010

Jak napisała Jadwiga Puzynina, „świat, który jawi się człowiekowi, jest od pierwszych dni jego życia aż po ostatnie światem wartości”¹. Dziecko, poznając otoczenie, także wchodzi w ten świat, uczy się o wartościach mówić, wyrażać je. W ich przekazie niebagatelną rolę odgrywa komunikacja werbalna. Można się z niej wiele dowiedzieć o skomplikowanym systemie dorastania młodego człowieka do aksjologicznego ładu, który we współczesnym świecie jest coraz mniej stabilny. Choć na temat problematyki werbalizacji aksjologii powstało już wiele prac, w dobie kryzysu wartości i instytucji edukacyjnych wypracowana w nich wiedza wciąż nie wystarcza. Dlatego tak ważne są opracowania, które na podstawie analizy autentycznych wypowiedzi pokazują, jak młody człowiek dorasta do językowej aksjologizacji rzeczywistości. Do takich prac należy niewątpliwie monografia Małgorzaty Karwatowskiej *Uczeń w świecie wartości*. Książka tym bardziej cenna, iż łączy w niezwykle czytelny sposób rozważania teoretyczne z pragmatycznymi rozwiązaniami.

Praca ma przejrzystą budowę, sprzyjającą szerokiemu potencjalnie kręgowi odbiorców — nie tylko językoznawców, filozofów, socjologów czy psychologów, ale także nauczycieli uczących na różnych poziomach edukacji. Autorka, skupiając swe zainteresowania na sposobach konceptualizacji wartości w języku młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej (ze szkół o zróżnicowanych profilach kształcenia), ułożyła swe rozważania wokół trzech kręgów wartości: pozytywnych, negatywnych i ambiwalentnych. Dociekania badawcze dotyczące wartości pozytywnych koncentrują się wokół szacunku, tolerancji i szczęścia; krąg wartości negatywnych obejmuje kłamstwo, cierpienie i zazdrość; a ambiwalentnych: karierę, wolność i samotność. Odbiorca otrzymuje więc szerokie spektrum werbalizacji i rozumienia aksjologicznych kategorii przez młodzież. Ich wybór nie jest wsparty na dodatkowej motywacji (czy badaniach), autorka

¹ J. Puzynina: *Język wartości*. Warszawa 1992, s. 5.

objaśnia za to dodatkowo pojawienie się wśród analizowanych wartości kategorii z kręgu emocji (jak szczęście, zazdrość czy cierpienie).

Wstępem do części analitycznej Małgorzata Karwatowska uczyniła refleksje na temat wartości, rozważania nad wieloznacznością pojęć „wartość” i „wartościowanie”, wraz z ukazaniem ich rozumienia i definiowania, poczynawszy od filozofów starożytnych po współczesnych semantyków, wreszcie przedstawienie typologii i hierarchii aksjologicznych. Znakomitą motywację do wejścia w zagadnienia trzech kręgów wartości stanowi natomiast pierwszy z rozdziałów analitycznych poświęcony rozumieniu sumienia — „tej niezwyklej instancji, która nie tylko uchodzi za najwyższego sędziego [...], ale także pośrednika na drodze do prawdy [...] i rodzaj mocy, wytyczającej granice wolności jednostki” (s. 19).

Wewnętrzna struktura każdego z rozdziałów przedstawiających określone kręgi wartości jest także niezwykle czytelna — składają się na nią: rozważania teoretyczne z odwołaniami do filozofii, ustaleniami leksykograficznymi (często — sięgnięcie do etymologii i definicji słowa, do łączliwości frazeologicznej, a czasem — do aforyzmów, sentencji i przysłów); analiza wypowiedzi młodzieży (rozumienie pojęć, łączliwość leksemu w wypowiedziach uczniów, konotacje); wreszcie — propozycje rozwiązań praktycznych (przykłady ćwiczeń, scenariusze lekcji, zastosowanie określonej metody podczas wprowadzania pojęcia).

Przy przemyślanej i przejrzystej kompozycji rozdziałów nieco dziwi brak szerszych objaśnień założeń metodologicznych w podrozdziałach dotyczących analizy wypowiedzi młodzieży. Odbiorca dowiaduje się, że autorka pracowała metodą sondażu diagnostycznego, uznaje także za celowe zestawianie w badaniach zróżnicowanych środowiskowo (a czasem także wiekowo) grup (respondentami byli uczniowie gimnazjum, liceum ogólnokształcącego, technikum, zasadniczej szkoły zawodowej) — po to, by ukazać oddziaływanie czynnika środowiskowego na rozumienie i werbalizowanie różnych kategorii wartości. Nie do końca natomiast czytelne może być zróżnicowanie ilościowe badanych grup (od 60 do 130 respondentów), jak też wspomniane wyżej badania porównawcze w odniesieniu do niektórych tylko kategorii wartości². W tej części należy jednak zwrócić uwagę na odpowiedzi na jedno z zasadniczych pytań, które postawiła przed sobą badaczka: „Jak młodzież rozumie i werbalizuje wartości?”. Z obszernej analizy wypowiedzi uczniów autorka wyciąga wnioski dotyczące konceptualizacji samych pojęć, wskazuje na definicje (lub problemy z definiowaniem — jak w przypadku kłamstwa) i konotacje — typowe i jednostkowe, nieraz bardzo oryginalne (np. związane z poznaniem zmysłowym „kolory” sumienia, zazdrości itp.). Z podsumowania części analitycznej każdej warto-

² Założenia badań pedagogicznych wskazują na konieczność zastosowania jednolitego paradygmatu badań do wszystkich kategorii analitycznych.

ści odbiorca może się też sporo dowiedzieć o samych respondentach: ich motywacjach, ich systemie aksjologicznym, o odmiennościach i podobieństwach wyłaniającego się dopiero porządku wartości w relacji do aksjologicznego ładu wyznawanego przez człowieka dorosłego.

Niewątpliwą wartością monografii Małgorzaty Karwatowskiej jest też część „dydaktyczna”, nosząca tytuł: *Propozycje rozwiązań praktycznych*. Odbiorca nauczyciel znajdzie w niej wiele wzorów i pomysłów do wykorzystania na lekcji. Znajdują się tu spójne rozwiązania lekcyjne (np. w rozdziałach *O tolerancji*, *O szczęściu*), wskazania tytułów lektur i tekstów poetyckich (często wraz z przytoczeniem samego tekstu), podpowiedzi tematyczne: lekcyjne, prac pisemnych, tematów do dyskusji czy debat (w powiązaniu z konkretnym tytułem lektury lub bez takiego nawiązania), a także stosowne propozycje do analizy tekstów (zacierpniętych także z kultury popularnej, np. teksty piosenek). Polonista skorzysta pewnie także z podpowiedzi metodycznych: zabaw i gier dydaktycznych (jak np. liczne krzyżówki, zagadki czy „Gra dyskusyjna »Monika, Jan i Anna«” — w rozdziale *O kłamstwie* (s. 94)), ankiety (np. „Uzupełnij ankietę” — w rozdziale *O tolerancji*), przekładu intersemiotycznego (np. „Opracuj plakat, który będzie wizualizacją aforyzmu Lema” podczas lekcji o sumieniu, (s. 38), „Narysuj komiks jednego z wybranych wyrażen...” — w rozdziale *O wolności*; (s. 156)), projektu, sądu nad bohaterem powieści (w rozdziale *O karierze*) czy dramy (w rozdziale *O wolności*); wreszcie z propozycji ciekawych ćwiczeń, jak np.: wyjaśnianie związków frazeologicznych i sentencji, objaśnianie symboli (np. w rozdziale *O cierpieniu*), uzupełnianie map myśli przy określaniu znaczenia wyrazów, praca ze słownikami. Odbiorca dydaktyk otrzymuje więc w opracowaniu bogatą ofertę działań edukacyjnych, choć czasem powinien się zastanowić nad dostosowaniem określonych form pracy do poziomu uczniów.

Monografia autorstwa Małgorzaty Karwatowskiej jest opracowaniem, które pozwala rozpoznać „pejzaż aksjologiczny” ludzi młodych, które przez analizę języka ukazuje, jak oni „postrzegają, kategoryzują i wartościują świat”. Książka zasługuje też na uwagę dlatego, że nie skupia się tylko na wartościach pozytywnych, ale przedstawia relacje młodzieży w stosunku do wartości o różnych znakach, gdyż z takimi ma ona do czynienia w życiu. W opracowaniu autorka, „badając rozumienie i werbalizowanie przez ucznia określonych fragmentów świata wartości”, daje odbiorcom „wiedzę nie tylko na temat jego intelektualnego i emocjonalnego stosunku do tej przestrzeni pozajęzykowej, ale również pozwala poznać »samych uczniów«” (s. 168), a przez zaznajomienie z ich przemyśleniami i ukazanie własnych propozycji edukacyjnych przedstawia możliwości prowadzenia z młodymi ludźmi trudnych rozmów o wartościach w życiu człowieka.

Bernadeta Niesporek-Szamburska